

ЦАЛ-ЦАЛКО Ю. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного процесу, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПРАВ ЛЮДИНИ (ОМБУДСМАНА)

Інститут Уповноваженого з прав людини сформувався у межах європейської правової традиції та існує у багатьох країнах. Світовій практиці відомі декілька моделей інституту Уповноваженого з прав людини (омбудсмана), які розрізняються перш за все, місцем яке займає правозахисник у державно-правовій системі, способом призначення, підзвітністю тій чи іншій гілці влади, об'ємом повноважень.

Міжнародна асоціація юристів встановила таке визначення терміна «омбудсман»: «Служба, що передбачена Конституцією чи актами законодавчої влади, очолювана незалежною публічною особою високого рангу, яка відповідає перед законодавчою владою, отримує скарги від потерпілих осіб на державні органи, службовців, наймачів чи діє за власним розсудом і вповноважена проводити розслідування, рекомендувати коригуючі дії і подавати доповіді». Дещо інакше інтерпретують переклад молдавські вчені, які зазначають, що у перекладі «Омбудсман» означає владу або особу, виступаючу за іншого. У юридичному сенсі «Омбудсман» є незалежною, респектабельною особою, уповноваженим Парламентом або Урядом захищати основні права і свободи громадян.

Даний інститут виник у 1809 році у Швеції, наразі посада національного омбудсмена є більш ніж у 100 країнах світу. Омбудсман має різні назви: омбудсман юстиції і Військовий омбудсман у Швеції, Парламентський уповноважений у справах адміністрації Великобританії, Президентський уповноважений за скаргами Венесуели, Національний омбудсман Австрії, Нідерландів, Комісар у справах адміністрації Кіпру, Медіатор (посередник) Франції, Проведор юстиції Португалії, Колегія народного правозахисту Австрії, Народний захисник Іспанії, Уповноважений з прав людини у Польщі, Російській Федерації, Народний правозахисник Хорватії, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Адвокат народу Румунії, Парламентський омбудсман Литви тощо.

Сутність інституту омбудсмана полягає у захисті прав громадян, послаблені в них відчуття беззахисності перед розширеною системою державних органів і установ; зміцнення представницької системи правління, що сприяє зв'язку парламентарів і виборців; незалежність і самостійність у прийнятті рішень віднесених до його компетенції питань.

У більшості країн світу, у яких діє інститут омбудсмена, кандидат на посаду омбудсмана призначається парламентом або однією з його палат. Виключення становлять Румунія, Франція, Великобританія,

Нова Зеландія, деякі країни Африки. У Великобританії парламентський уповноважений призначається королевою, а у Франції Посередник (медіатор) призначається Радою міністрів згідно з законом про заснування посади Посередника 1973 року на 6 років [1, с. 11].

Європейський омбудсман обирається парламентом на 5 років і покликаний розглядати скарги з приводу випадків поганого адміністрування в роботі установ та організацій Європейського співтовариства, за виключенням Європейського Суду. Подібні функції до Європейського омбудсмана виконує Верховний Комісар з прав людини, який існує в Організації Об'єднаних Націй [2, с. 67]. Законодавством Данії, Швеції, Фінляндії, Португалії, Польщі, Югославії визначено строк 4 років, в Іспанії, ФРН, Росії, та в нашій державі — 5 років, в Австрії, Голландії, Франції — 6 років, в Хорватії — 8 років. У Великобританії термін перебування омбудсмана є не обмежений за часом, натомість діють вікові обмеження — особа складає свої повноваження у віці 65 років. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини може бути призначено громадянина України, який на день обрання досяг 40 років, володіє державною мовою, має високі моральні якості, досвід правозахисної діяльності та протягом останніх п'яти років проживає в Україні [3].

У багатьох країнах світу, зокрема Росії, Канаді, Швеції, Німеччині, Ізраїлі, Австралії та інших країнах, діють спеціалізовані омбудсмани. Спеціалізація омбудсманів допомагає зменшити навантаження на кожного з них та підвищити ефективність їх роботи. Майже у всіх країнах омбудсман, який не виконує свої повноваження може бути достроково усунений з посади.

До завдань омбудсманів у різних країнах належать не лише формальний контроль за дотриманням законності, а й право втручання у діяльність державних органів або посадових осіб, якщо мало місце порушення прав та інтересів особи. Омбудсмани володіють широкими правами щодо доступу до інформації у всіх органах влади. Проте, у деяких країнах діє так званий «парламентський фільтр» — омбудсман отримує скарги та звернення громадян від депутатів парламенту.

Більшість омбудсманів не мають права скасувати рішення державного органу, установи або посадової особи. Натомість вони можуть направити своє рішення до органу, який порушив права особи, з вимогою відмінити його, або звернутися до вищого державного органу, щоб він відмінив рішення підвідомчого органу [4]. І хоча акти омбудсманів не мають обов'язкової сили, а носять більш рекомендаційний характер, вони є дієвими механізмами захисту прав і свобод особи, оскільки не можуть залишитись поза увагою державних органів та громадськості. Механізм правового захисту особи в Україні законодавчо закріплює право омбудсмана на офіційне звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян,

підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб для вжиття відповідних заходів щодо усунення виявлених порушень прав і свобод людини і громадянина.

Слід відмітити, що на сьогодні в Україні існує проект нового ЦПК. Стаття 57 даного проекту передбачає можливість участі у судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, до яких безпосередньо і відноситься Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Частина 2 проекту закріплює, що з метою захисту прав і свобод людини і громадянина у випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини може особисто або через свого представника звертатися до суду з позовом (заявою), брати участь у розгляді справ за його позовними заявами (заявами), а також на будь-якій стадії розгляду вступати у справу, провадження в якій відкрито за позовами (заявами) інших осіб, подавати апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами, у тому числі у справі, провадження в якій відкрито за позовом (заявою) іншої особи. При цьому Уповноважений Верховної Ради України з прав людини повинен обґрунтувати суду неможливість особи самотійно здійснювати захист своїх інтересів. Невиконання Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини вимог щодо надання зазначеного обґрунтування має наслідком залишення позовної заяви без руху, повернення заяви [5].

Не дивлячись на різноманітні назви посади омбудсмана у різних країнах, природа посад однакова — або це парламентський контролер за виконавчою владою у країнах класичної моделі або це захисник прав громадян. На відміну від прокуратури, омбудсмен здійснює контроль і веде розслідування з точки зору не тільки законності, а й ефективності, добросовісності та справедливості. Специфіка інституту омбудсмана полягає, в першу чергу, у тому, що він зобов'язаний захищати права та інтереси людини. Омбудсмен ніколи не замінює і не підмінює судову систему. До його компетенції не належать конфлікти між громадянами.

Інституція омбудсмана є не лише бажаним, а й необхідним елементом національної системи захисту прав людини, ключовою ланкою в процесі перетворень у країнах, що стали на шлях демократії та верховенства права.

Список використаної літератури:

1. Конституции зарубежных государств / Сост. В.В. Маклаков. — Москва: БЕК, 1999. — 584 с.
2. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебник / А. С. Автономов. — М.: Проспект, 2005. — 547 с.
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 20. — Ст. 99.

4. Косілова О. І. Інститут омбудсмена в механізмі правового захисту прав і свобод особи — світовий досвід та Україна // Науково-практична Інтернет-конференція 08.10.2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.legalactivity.com.ua/in_ex.php?option=com_content&view=article&i=639%3A071013-19&catid=79%3A21013&Itemid=98&lang=ru
5. Проект нового ЦПК України // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/127922-oprilyudneni_proekti_novih_cpk_gpk_ta_kas.html

ЯНІЦЬКА І. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного процесу, кандидат юридичних наук

ПОЗИТИВНІ АСПЕКТИ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ

Дослідження правової природи та особливостей встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування в Україні та подальших шляхів розвитку цього правового інституту з урахуванням руху нашої держави в європейський простір, доцільним є аналіз законодавства країн Європи, що регулює зазначені суспільні відносини. Хотілося б зупинитися на досвіді сучасної Німеччини, який продовжує відрізняти повноту і логічну послідовність правових приписів. Що ж до опіки та піклування, то обидва ці інститути передбачені окремою ч. 3 кн. 4 Цивільного уложення Німеччини далі — ЦУН).

Розділ 1.2.3 кн. 4, що присвячений опіці, містить переважно правила, що торкаються майнових прав неповнолітнього підопічного. Але, природно, він містить ряд положень, що мають пряме відношення до особистих прав дитини. Так, § 1773, названий «Умови», визначає: «Неповнолітньому призначається опікун, якщо на нього не розповсюджується батьківська турбота або якщо батьки не вправі його представляти в особистих або майнових справах». До сказаного ЦУН додає: «Неповнолітньому призначається опікун також у тому випадку, якщо неможливо встановити його сімейний статус» [1, с. 87].

Згідно § 1789 опікун призначається судом у справах опіки з покладанням на нього обов'язку чесно і сумлінно здійснювати опіку. Причому покладання цього обов'язку підтверджується у формі, що замінює присягу. Разом з тим ЦУН звертає увагу на випадки встановлення опіки судом у справах опіки за особистою ініціативою (§ 1774), наприклад коли заходи, вжиті судом по врегулюванню сімейно-правових конфліктів, виявилися безрезультатними.

ЦУН, надаючи суду у справах опіки право її встановити, дає рекомендації щодо вибору опікуна погодившись з існуючими на цей рахунок